

Vejledning om anvendelse af Fairtrade-mærket i offentlige udbud

1. Indledning

Denne vejledning har til formål at hjælpe offentlige indkøbere med at inddrage Fairtrade-mærket i udbud.

Vejledningen forklarer, hvordan Fairtrade-mærket kan anvendes inden for rammerne af Udbudsloven, og giver konkrete eksempler på, hvordan krav kan formuleres i praksis.

Formålet er at gøre det lettere at stille krav relateret til sociale, miljømæssige og klimahensyn, samtidig med at reglerne overholdes og konkurrencen på markedet opretholdes.

Vejledningen er udarbejdet af NP advokater ApS til brug for Fairtrade-mærket Danmark.

2. Hvad er Fairtrade?

Fairtrade er en international certificeringsordning, der har til formål at sikre bedre handelsvilkår for producenter i lav- og mellemindkomstlande.

Fairtrade-standarderne dækker bredt over sociale, økonomiske og miljømæssige forhold i hele værdikæden. Fairtrade stiller blandt andet krav om:

1. En garanteret minimumspris til producenter, der beskytter mod prisfald på verdensmarkedet
2. En Fairtrade-præmie, som anvendes til at styrke kooperativer og Fairtrade-producenter gennem bl.a. lokale projekter inden for uddannelse, sundhed og infrastruktur
3. En lang række sociale forhold, herunder forbud mod børnearbejde og tvangsarbejde samt rettigheder i forhold til arbejdsforhold og ret til at organisere sig
4. En lang række miljøkrav, herunder forbud mod afskovning, begrænsning af pesticidanvendelse og understøttelse af biodiversitet.

Herudover omfatter ordningen:

- Krav om sporbarhed i leverandørkæden, så certificerede varer kan følges fra råvareproducent til slutprodukt
- Uafhængig tredjepartskontrol og certificering, som dokumentation for at kravene overholdes
- Krav om demokratisk organisering af småproducenter i kooperativer, hvor producenten har medbestemmelse, blandt andet over anvendelsen af Fairtrade-præmien¹
- En særskilt handelsstandard (Fairtrade Standard for Traders), der stiller krav til handelsleddene, herunder om langsigtede handelsrelationer og mulighed for forfinansiering af råvareproduktionen.

Fairtrade-standarderne er således ikke begrænset til enkelte, specifikke sociale eller miljømæssige krav, men dækker samlet over økonomiske, sociale og miljømæssige forhold i hele værdikæden. Standarderne er offentligt tilgængelige (fairtrade.net/standards) og udvikles i en åben proces med inddragelse af producenter, handelsaktører og eksterne eksperter.

Mærket administreres internationalt af Fairtrade International og i Danmark af organisationen Fairtrade-mærket Danmark (fairtrade-maerket.dk). Det anvendes typisk på produkter som kaffe, te, kakao, sukker, tekstiler, blomster og vin, og kan fungere som en praktisk og verificerbar reference, når der ønskes stillet ansvarlige krav i et udbud vedrørende sociale og miljømæssige forhold såvel som transparens og retfærdig handel.

Fairtrade-mærket adskiller sig fra flere mærker med fokus på social, økonomisk og miljømæssig ansvarlighed ved blandt andet at fokusere på hele værdikæden og dermed også ved at stille særlige krav til råvareproduktionen og handelen med råvarer, herunder f.eks. betaling af præmie.

Det har betydning for anvendelsen af Fairtrade-mærket i offentlige udbud, fordi sociale forhold ikke altid anses for direkte at definere produktets egenskaber. Dette gennemgås nærmere nedenfor under afsnit 3.

3. Overordnede rammer for brug af Fairtrade-mærket i udbud

Bæredygtighed ønskes inddraget i langt de fleste offentlige indkøb. Bæredygtighed dækker over både miljøhensyn, sociale hensyn og governance.

Efter Udbudsloven er der gode muligheder for at inddrage bæredygtighed, herunder sociale hensyn i offentlige indkøb.

Det følger særligt af lovens regler om tekniske specifikationer (§ 40), mærker (§ 46), tildelingskriterier (§ 162) og kontraktvilkår (§ 176), at ordregiver kan stille krav til bæredygtighed i udbudsprocessen.

¹ Dette gælder for alle råvarekategorier på nær bananer, blomster og the, der kan være dyrket på plantager. I disse tilfælde er det et krav, at arbejdstagerne har mulighed for at organisere sig og allokere Fairtrades præmie-betalinger til deres fælles bedste.

Der gælder dog nogle grundlæggende principper for de krav ordregiver stiller:

1. Krav skal være relevante for det, der købes (kontraktens genstand)
2. Krav må ikke være unødigt begrænsende for konkurrencen
3. Der må ikke stilles krav om én bestemt certificering alene

Bæredygtighed kan inddrages i udbud på forskellig vis afhængig af det konkrete udbud. Bæredygtighed kan således indgå som krav til leverandørernes egnethed, krav til produktet, som evalueringskrav eller som kontraktvilkår.

Nedenfor gennemgås de forskellige muligheder for at stille krav til bæredygtighed i udbuddet med særlig fokus på, hvornår Fairtrade-mærket med fordel kan anvendes som krav.

3.1 Hvorfor anvende mærker, når der skal stilles krav?

Anvendelse af mærker til at stille krav til de produkter og ydelser, der købes gennem udbud, giver ordregiver og leverandørerne mange fordele. Med mærker menes i denne vejledning uafhængige mærkningsordninger, hvor kravene er fastsat af tredjemand og kontrolleres af en uvildig part.

Som eksempel:

- Lettere at stille krav til miljø, sociale hensyn etc.

Det er lettere for ordregiver at anvende allerede udviklede mærker, som en del af kravfastsættelsen i udbud til f.eks. miljø eller sociale hensyn i stedet for at ordregiver selv skal udvikle disse. Mærket kan hjælpe ordregiver med at identificere relevante krav til miljø eller sociale hensyn og understøtte dokumentationen af, at varen eller ydelsen lever op til de fastsatte kriterier. Samtidig bliver det enkelt for ordregiver at vælge blandt tilbud, der alle lever op til de stillede krav.

- Enklere kontrol og opfølgning

Ved at anvende officielt anerkendte mærker sikrer ordregiver, at en uvildig tredjepart systematisk kontrollerer, at mærkekravene overholdes for det pågældende produkt eller den pågældende ydelse. Derfor undgår ordregiver byrden ved selv at skulle kontrollere, hvorvidt de pågældende produkter eller ydelser opfylder de stillede krav.

- Klarere krav og synlighed

Anvendelsen af anerkendte mærker i udbud gør det let for ordregiver at dokumentere og vise, at der er taget hensyn til miljø og sociale forhold i indkøbet. Det gør det også klarere for tilbudsgiverne at gennemskue kravene til miljø og sociale hensyn, og dermed lettere at udarbejde tilbud.

4. Hvordan kan Fairtrade-mærket indgå i udbud?

Fairtrade-mærket kan anvendes på flere måder afhængigt af udbuddets formål. Nedenfor gennemgås de oftest anvendte måder at inddrage mærker i udbud.

4.1 Tekniske specifikationer – Udbudslovens § 40

Ordregivers krav til en vare beskrives i de tekniske specifikationer – oftest kaldet kravspecifikation. Kravene i kravspecifikationen skal vedrøre egenskaber til selve varen.

Ordregiver kan f.eks. fastsætte krav, der vedrører egenskaber som

- Kvalitetsniveau
- Miljø- og klimamål
- Udformning
- Funktioner
- Brug af produktet
- Sikkerhed
- Dimensioner
- Emballage
- Mærkning
- Produktionsprocesser og -metoder

Sociale krav kan stilles i kravspecifikationen, hvis de sociale krav karakteriserer varen. Dette gælder f.eks. sociale krav om handicappedes adgang til en bygning, adgang til offentlig transport eller varens brug af handicappede.

Sociale krav som er knyttet til produktionsmetoden som f.eks. arbejdsvilkår for de ansatte, relaterer sig ikke til egenskaber ved selve varen. Derfor kan ordregiver ikke stille sådanne sociale krav som en del af kravspecifikationen. **Se i stedet muligheden for at inddrage sådanne sociale hensyn som tildelingskriterier under afsnit 4.4 eller som kontraktvilkår under afsnit 4.5.**

Da Fairtrade-mærket bl.a. vedrører sociale hensyn knyttet til sociale og handelsmæssige vilkår for producenter i lav- og mellemindkomstlande vil ikke alle af kravene bag Fairtrade-mærket kunne stilles i en kravspecifikation efter udbudslovens § 40.

4.2 Brug af mærker – Udbudslovens § 46

Udbudsloven § 46 giver mulighed for at stille krav om bestemte mærker som dokumentation for specifikke egenskaber ved varen.

Dette kræver dog, at disse fem betingelser er opfyldt:

1. Mærkekravene vedrører kun krav, der er knyttet til kontraktens genstand og er egnede til at definere egenskaberne ved det, der indkøbes
2. Mærkekravene er fastsat på grundlag af objektive og ikke-diskriminerende kriterier
3. Mærket er udviklet i en åben og gennemsigtig procedure med deltagelse af relevante interessenter
4. Mærket er tilgængeligt for alle potentielle tilbudsgivere
5. Mærkekravene er fastsat af en tredjemand, som ansøgende virksomheder ikke udøver afgørende indflydelse på

Ordregiver må ikke kræve ét bestemt mærke, men skal acceptere ”eller tilsvarende” mærker. Ordregiver skal også acceptere anden passende dokumentation for opfyldelse af kravene i mærket.

Fairtrade-mærket lever op til kravene i punkt 2-5. Men som ovenfor under afsnit 2 og 4.1 beskrevet, er kun enkelte af kravene bag certificeringsordningen knyttet direkte til varen. Betingelse 1 er derfor ikke opfyldt for Fairtrade-mærket i det hele.

Det skal dog bemærkes, at langt de fleste mærker (f.eks. miljømærker som Svanemærket og Blomsten) også indeholder krav, der ikke vedrører fysiske egenskaber ved varen, men sociale forhold hos leverandøren eller i produktionsled, som betyder, at heller ikke disse mærker opfylder betingelse 1.

Ordregiver kan anvende de dele af Fairtrade-mærket, der beskriver fysiske egenskaber ved varen, som en del af kravspecifikationen. Eksempel herpå ses i afsnit 6.1.

4.2.1 EU-Domstolens afgørelse om Max Havelaar (C-368/10)

I 2012 afgjorde EU-Domstolen i den såkaldte Max Havelaar-sag, at en offentlig ordregiver ikke må kræve et specifikt mærke (Fairtrade) som et ubetinget mindstekrav (teknisk specifikation) for egenskaberne ved kaffe i et udbud.

Domstolens begrundelse var, at et sådant krav kan være i strid med de udbudsretlige principper om ligebehandling og ikke-diskrimination, da det favoriserer én bestemt certificeringsordning frem for andre ordninger, der kan dokumentere tilsvarende krav.

Det følger således af dommen, at Fairtrade-mærket – eller de dele af mærket, der vedrører fysiske egenskaber ved varen – **kan anvendes** som mindstekrav i udbud, hvis mindstekravet ikke udelukker dokumentation for opfyldelse af kravet på anden vis.

I praksis betyder dommen, at:

1. Fairtrade-mærket/dele af Fairtrade-mærket **kan kræves** som et mindstekrav, hvis der åbnes for ”eller tilsvarende” mærker og anden passende dokumentation
2. Kravene bør i stedet beskrives som krav til produktionsforhold med udgangspunkt i internationale standarder (f.eks. ILO-konventioner)
3. Fairtrade-mærket egner sig særligt godt som dokumentation, tildelingskriterium eller kontraktvilkår

4.3 Tildelingskriterier – Udbudslovens § 162

Efter § 162 i udbudsloven kan sociale hensyn indgå i evalueringen af tilbud.

Her kan Fairtrade-mærket anvendes mere direkte som dokumentation for højere standarder. Det giver mulighed for at belønne ansvarlige leverandører uden at udelukke andre.

Der er således god mulighed for at anvende Fairtrade-mærket som en del af tildelingskriterierne, og tillægge det positiv vægtning i vurderingen af det tilbudte, at produkter er Fairtrade-mærkede.

Et eksempel på anvendelse er givet under afsnit 6.2.

4.4 Kontraktvilkår – Udbudslovens § 176

Efter Udbudslovens § 176 kan ordregiver stille krav til, hvordan kontrakten gennemføres.

Fairtrade-mærket og de bagvedliggende krav for at opnå certificeringen egner sig ofte godt som kontraktvilkår, hvor leverandøren forpligtes til at sikre bestemte sociale, miljømæssige og handelsrelaterede standarder i leverandørkæden i hele kontraktperioden. Kontraktvilkår kan suppleres med bestemmelser om dokumentation, bod og hævningsret ved misligholdelse.

Ordregiver kan stille krav om, at leverandøren skal dokumentere opfyldelsen af de disse krav forud for kontraktindgåelse og løbende i kontraktperioden. Herved sikrer ordregiver sig, at ordregiver reelt også køber varer, der er Fairtrade-mærket (eller et tilsvarende mærke) i kontraktens løbetid.

Eksempel på anvendelse er givet under afsnit 6.3.

5. Hvornår er Fairtrade-mærket særlig relevant?

Fairtrade-mærket er særligt relevant for produkter, der typisk produceres i lande med forhøjet risiko for dårlige arbejdsvilkår. Ordregiver bør derfor overveje at stille krav om Fairtrade-mærket eller dele af det ved udbud af:

1. Kaffe, te, kakao, sukker, juice, bananer, chokolade, vin, honning, nødder, olie, ris, vanilje
2. Bomuld (tekstiler): F.eks. arbejdstøj
3. Guld og sølv
4. Blomster og planter
5. Råvarer til kantiner og mødeforplejning som f.eks. nødder, småkager, kager, is, læskedrikke
6. Plejeprodukter
7. Sportsbolde

5.1 Indkøb af kaffe, te, sukker og kakao

Disse produkter dyrkes typisk i lande med risiko for dårlige arbejds- og handelsvilkår, hvorfor behovet for at stille sociale krav gennem mærker er særligt relevant for indkøb af disse produkter. Fairtrade-mærket har standarder for disse produkter, der kan dokumenteres gennem certificering.

Tildelingskriterier eller kontraktvilkår kan formuleres som, at produkterne skal være produceret under forhold, der sikrer rimelig betaling og ordentlige arbejdsforhold, og at leverandøren kan dokumentere dette. Fairtrade-mærket kan anvendes som eksempel på dokumentation eller som konkurrenceparameter i evalueringen.

5.2 Indkøb af tekstiler

Ved tekstiler er der ofte risiko for dårlige arbejdsforhold i produktionen. Forsyningskæden for tekstiler er desuden typisk kompliceret og ugenomsigtig, og krav stilles ofte alene til forarbejdningsled, mens selve råvareproduktionen (f.eks. bomuldsdyrkningen) sjældent er omfattet. Fairtrade-mærket omfatter også råvareledet, idet der stilles krav til blandt andet brug af farlige kemikalier samt forvaltning af jord og vand under produktionen.

Også her vil sociale krav typisk være bedst at stille som kontraktvilkår eller tildelingskriterier. Ordregiver kan f.eks. stille krav om, at leverandøren sikrer overholdelse af internationale arbejdstagerrettigheder og kan dokumentere dette ved anmodning. Fairtrade-mærket kan anvendes som eksempel på dokumentation eller som konkurrenceparameter i evalueringen.

Den del af Fairtrade-mærket, der går på kvaliteten af tekstilerne (f.eks. bomuld) og indhold af restkemi kan stilles som del af kravspecifikationen, da disse krav vedrører egenskaberne ved varen.

6. Eksempler på formuleringer

Nedenfor er eksempler på, hvordan kravene kan formuleres konkret i udbudsmaterialet.

6.1 Krav i udbudsmateriale (teknisk specifikation eller mindstekrav):

Eksempler for mindstekrav til f.eks. kaffe, kakao og sukker inspireret af de bagvedliggende krav i Fairtrade-mærket:

1. Sporbarhed: Leverancen skal være sporbar gennem de relevante handelsled efter den anvendte certificerede sporbarhedsmodel. Sporbarheden skal dokumenteres. For sukker og kakao kan certificeret massebalance anvendes.
2. Maks. 5 hele defekter pr. 300 g (SCAA-defekter) og fugtindhold 9–12,5 %. For formålet kaffe: partikelstørrelsesfordeling dokumenteret ved sigtekurve med tolerancer ± 10 % for medianfraktion.
3. Pesticider og farlige stoffer: Dokumenterede krav til anvendelse og håndtering af pesticider og andre farlige stoffer, herunder forbud mod eller begrænsning af særligt problematiske pesticider og andre farlige stoffer på grundlag af anerkendte internationale risikovurderinger og lister.
4. Etikettering/indhold: Oplysning om art (arabica/robusta), ristningsgrad (agtron-indeks ± 2) og nettovægt med tolerancer i henhold til gældende standard; oplysninger angives på yderemballage

Tilbudsgiver skal fremlægge tredjepartscertificering eller mærke, der dokumenterer overholdelse af disse krav. Krav 1 og 3 kan dokumenteres ved Fairtrade-mærke eller tilsvarende mærke eller ved anden passende dokumentation, der dokumenterer opfyldelsen.

Eksempler for mindstekrav til tekstiler (bomuld) inspireret af de bagvedliggende krav i Fairtrade-mærket:

1. Sporbarhed: Produktet og den anvendte bomuld skal være dokumentarisk sporbare gennem de relevante led i værdikæden i overensstemmelse med den anvendte certificerede sporbarhedsmodel, og oplysningerne skal kunne efterprøves ved stikprøve.
2. Kemikaliebegrænsninger: Ved kemikaliehåndtering skal der være dokumenterede krav til sikker håndtering og registrering af kemikalier samt begrænsning eller forbud mod farlige stoffer i overensstemmelse med den anvendte certificeringsordning.

3. Farveægthed og pilling: Farveægthed til vask ≥ 4 (ISO 105-C06) og gnidning ≥ 4 (tør) / $\geq 3-4$ (våd); pilling (Martindale) ≤ 4 ved 7.000 omdrejninger; rapport fra akkrediteret laboratorium kræves
4. Mærkning: Størrelse, fiberindhold og vaskeinstruktion i overensstemmelse med gældende standard; etiketter skal være læsbare efter 20 vaske

Tilbudsgiver skal fremlægge tredjepartscertificering eller mærke, der dokumenterer overholdelse af disse krav. Krav 1 og 2 kan dokumenteres ved Fairtrade-mærke eller tilsvarende mærke eller ved anden passende dokumentation, der dokumenterer opfyldelsen.

6.2 Tildelingskriterium:

Kontrakten tildeles det økonomisk mest fordelagtige tilbud efter følgende kriterier:

Pris

...

Bæredygtighed

...

Ad Bæredygtighed

”Fair handel og sociale forhold” – Ordregiver vil tillægge det positiv vægt i vurderingen, hvis varer opfylder bagvedliggende fair handel-kriterier som mindstepris til producenter, præmier til producenter og handelsrelationer med småproducenter.

Opfyldelsen skal dokumenteres ved Fairtrade-mærket eller tilsvarende mærker, eller anden passende dokumentation, der godtgør opfyldelsen af kriterierne.

Følgende pointmodel anvendes:

5 point: Alle tilbudte produkter er Fairtrade-certificerede eller tilsvarende

3 point: Mere end 50 % af de tilbudte produkter er Fairtrade-certificerede eller tilsvarende

1 point: Verificerbar politik for etisk sourcing med konkrete tiltag

0 point: Ingen dokumentation

6.3 Kontraktvilkår:

Leverandøren skal sikre, at produkter, der leveres under kontrakten, er produceret under forhold, der sikrer rimelig betaling og ordentlige forhold. Det betyder, at leverandøren skal sikre følgende:

- a) ILO's kernekonventioner om tvangsarbejde, børnearbejde, diskrimination, foreningsfrihed og organisationsret (nr. 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 og 182).
- b) FN's Børnekonvention, artikel 32.
- c) Den til enhver tid gældende arbejds- og arbejdsmiljølovgivning i produktionslandet.
- d) Der skal være 100% fysisk sporbarhed i værdikæden.

- e) Producenter skal være garanteret en omkostningsdækkende minimumspris, der er uafhængig af råvaremarkedet og som følger Fairtrade Minimum Prices and Premiums ([Fairtrade Minimum Price and Premium Information](#)). Når markedsprisen overstiger Fairtrade-mindsteprisen, skal producenten modtage markedsprisen.
- f) Producenter skal være garanteret et ekstra økologitillæg. Tillægget skal følge Fairtrade Minimum Prices and Premiums ([Fairtrade Minimum Price and Premium Information](#)).
- g) Producenter skal have mulighed for forudfinansiering, hvor producenterne kan modtage en del af betalingen, inden høsten leveres.
- h) Producenter skal være garanteret en ekstra prispremium til investeringer, som betales ud over betalingen for pågældende produkt. Premium prisen skal følge Fairtrade Minimum Prices and Premiums ([Fairtrade Minimum Price and Premium Information](#)).
- i) Handelsrelationen mellem producent og importør skal, hvor det er muligt, være langsigtet, fx gennem flerårige og stabile samarbejder.

Leverandøren skal årligt (eller på anmodning) dokumentere efterlevelsen af dette. Dokumentation kan ske ved fremlæggelse af Fairtrade-mærke eller ved andet tilsvarende mærke eller ved anden passende dokumentation, som dokumenterer opfyldelsen.

Kan leverandøren ikke dokumentere efterlevelsen, anses dette for væsentlig misligholdelse. Ved væsentlig misligholdelse er ordregiver berettiget til at hæve kontrakten.

7. Trin-for-trin: Sådan gøres det

Her er en kort opsummering af processen, når Fairtrade-mærket skal ind i et offentligt udbud:

- Afgør om de pågældende produkter er velegnede til krav om Fairtrade-mærket.
- Foretag markedsundersøgelse for at sikre, at kravene ikke begrænser konkurrencen.
- Beslut om krav om Fairtrade-mærke eller tilsvarende mærke/certificering skal stilles som kontraktvilkår, tildelingskriterium eller begge.
- Ved anvendelse som krav i tekniske specifikationer skal kravet formuleres, så det beskriver de bagvedliggende krav til produktet, ikke selve Fairtrade-mærket.
- Angiv at Fairtrade-mærket accepteres som dokumentation, men at andre anerkendte ordninger også accepteres.
- Indsæt misligholdelsesbestemmelser i kontrakten, som aktiveres ved manglende efterlevelse af kravene.
- Følg op i kontraktperioden – bed leverandøren dokumentere efterlevelse mindst én gang årligt. Husk at ved Fairtrade-mærket indgår en uafhængig tredjepartskontrol, som sikrer, at kravene faktisk overholdes.

8. Kontrol og opfølgning i kontraktperioden

Det er vigtigt, at ordregiver ikke blot stiller kravene ved udbud, men også følger op på dem under kontrakten. Ordregiver kan:

1. Anmode leverandøren om årlig dokumentation for efterlevelse af de sociale, miljømæssige og handelsrelaterede vilkår i kontrakten
2. Forbeholde sig retten til stikprøvekontrol, evt. via uvildig revisor
3. Indsætte bod-klausuler, hvis de sociale, miljømæssige og handelsrelaterede vilkår ikke overholdes
4. Indsætte en ret til at hæve kontrakten, hvis der er væsentlig misligholdelse. Ordregiver bør desuden etablere en intern procedure for, hvem der modtager og vurderer dokumentationen fra leverandøren.

Ved at acceptere Fairtrade-mærket som dokumentation indgår en sikkerhed for, at en uvildig tredjepart har vurderet opfyldelsen af kravene helt ude i produktionsleddet. Kontrollen udføres af den uafhængige certificeringsvirksomhed FLOCERT (flocert.net). Kontrol og opfølgning i kontraktperioden vil derved kunne opnås ved krav om, at tilbudsgiver systematisk påviser, at de relevante produkter er Fairtrade-mærkede.

9. Vigtige opmærksomhedspunkter

Ved anvendelse af Fairtrade-mærket bør ordregiver særligt være opmærksom på:

1. Ikke at kræve Fairtrade-mærket alene uden “eller tilsvarende”
2. At kravene er relevante for det konkrete indkøb
3. At kræve, at produkterne er handlet på Fairtrade-vilkår i hele værdikæden og ikke kun i enkelte led
4. At der kan følges op på kravene i praksis
5. At konkurrencen ikke begrænses unødigt
6. At der ikke udelukkes tilbudsgivere alene på grund af manglende Fairtrade-mærke, hvis de kan påvise tilsvarende efterlevelse
7. Krav må ikke give ubegrundet fordel til bestemte mærker eller leverandører